

FARAGÓ TIBOR: KÖZÖS KÖRNYEZETÜNK ÉS A GLOBALIZÁCIÓ: ÁRNYAK ÉS REMÉNYEK

Faragó Tibor: Közös környezetünk és a globalizáció – Árnyak és remények című könyve az Akadémiai Kiadó gondozásában 2021-ben jelent meg. Igen jelentős összefoglaló áttekintés a nemzetközi környezettudomány és környezetpolitika történetéről, kibontakozásáról. A könyv gazdag forrásanyagra támaszkodva széles körű ismereteket tár elénk. Adatokkal bőségesen alátámasztott, korrekt időrendi áttekintést és értékelést ad az elmúlt évtizedek szerteágazó erőfeszítéseiről, amelyeket szerte a világban, számos nemzetközi kutatóműhely és szervezet a környezetügy érdekében tett. A könyv bemutatja az összefüggéseket a tudományos eredmények és a politikai lépések, törekvések között. Némiképp szikáran sorakoztat fel rengeteg tény, történet, amelyek a környezet iránti felelősségről tanúskodnak.

Az első fejezet a globalizációt és ennek környezetre gyakorolt hatásait, a természeti változások, valamint az emberi tevékenységek révén bekövetkezett degradációk visszahatását mutatja be. Elénk tár néhány jelentős nemzetközi jelentőségű esetet, amelyek komoly figyelemfelhívó hatást váltottak ki a közvéleményben a környezetbiztonsággal kapcsolatban az egészségkárosító és a negatív gazdasági következményeik miatt. Bemutatja az emberi társadalom sérülékenységét is az élelmezés és a vízellátás terén.

Az itt használt *környezeti globalizáció* alapfogalom felvet néhány kérdést az olvasóban. E fogalom hallatán magától értetődően merül fel, hogy az emberi környezet, lévén az ember az egész bolygót lakja, lényegében globális. De ha a teljes természeti, biofizikai rendszerre tekintünk, az emberi társadalom nélkül, akkor ez is globális. A környezeti globalizáció alatt a könyvben hivatkozott források szerint a gazdasági és a kereskedelmi tevékenységek expanziójából fakadó kiterjedt környezeti hatások összességét értették, amelyek közül a legnagyobb figyelmet a nem szándékoltan bekövetkezett, de kifejezetten károsnak bizonyult hatásokra fordították. Tehát a káros környezeti hatások globalizációjáról van szó valójában, amely értelem csorbul, ha pusztán környezeti globalizációként említjük.

A következőkben a *környezettudomány* kibontakozását tárja elénk a szerző, amelyben kiemeli a nagytérségi folyamatok és az ok-okozati összefüggések felismerését. Hangsúlyozza az ember-környezet kölcsönhatás vizsgálatának jelentőségét és a tény, hogy számos esetben a tudományos eredmények nem támasztják alá elegendő bizonyossággal azokat a globálissá váló veszélyeket, amelyek a tapasztalatok alapján egyes térségekben már megjelentek. Szükséges ilyenkor az

elővigyázatosság elvének érvényesítése. Kitér a *fenntarthatóság* értelmezésére is, ami napjainkban igen szerteágazó képet mutat, és a szóösszetételek használata is vitatható. Hallhatunk fenntartható gazdasági növekedésről, ami a Föld bolygón rendelkezésre álló adott mennyiségű energia- és anyagmennyiség figyelembevételével irreális törekvés. De miután a fenntartható fejlődést felváltotta a fenntarthatóság fogalma, épp az előző miatt, megjelentek újabb, az eredeti koncepciót torzító szóösszetételek: környezeti fenntarthatóság, gazdasági fenntarthatóság. Ezen kifejezések azért térnek el az eredeti értelmezéstől, mert a fenntarthatóság épp a környezeti, a gazdasági és a társadalmi célok, követelmények egyenrangú és egyidejű figyelembevételét jelenti. Ettől lenne a fenntartható fejlődés harmonikus, kiegyensúlyozott, és ez lehetne az emberiség távlatos földi létének záloga.

Fontos kérdés továbbá az e fejezetben tárgyalt környezettudományi együttműködés fejlődése és a globális környezeti megfigyelőrendszerek kialakulása, amelyek tényszerű információt szolgáltatnak a folyamatokról, és jelezték a problémákat. Alapvetően ezek tették lehetővé a nemzetközi környezetpolitika kibontakozását, szolgáltatnak konkrét adatokat, határértékeket a nemzetközi egyezmények létrejöttéhez. Az egyezmények koordinációja, a megvalósítás ellenőrzése, a csatlakozó országok vállalásainak és feladatainak teljesítése pedig olyan nemzetközi szervezeteket hívott létre, amelyek tevékenyen próbálják előmozdítani a környezet megőrzését és a fenntarthatóságot.

A *nemzetközi környezetpolitika* a természetvédelem sajátos céljaiból indulóan a 20. század második felében, a lokális és regionális környezeti károkozások bekövetkezése, a tudományos eredmények közzététele és a degradációk, illetve veszélyek konkrét, mind szélesebb körű megtapasztalása nyomán, továbbá a környezetügyi szervezetek tevékenységének köszönhetően bontakozott ki. E folyamatot mutatja be a kötet a következő fejezetben, ahol kitér a nemzetközi érdekviszonyokra, kapcsolatokra és ellentétekre, a világpolitikai szintér változásának hatásaira. Bemutatja az alapelveket, a megállapodásokat és a programokat, beismerve a tényt, hogy ezek nem vezettek olyan mértékű változáshoz, amely mind sürgetőbb lenne a környezetromlás megakadályozása érdekében.

Meg kell említenünk a sajnálatosan aktuálissá vált tényt, amit a könyv igen szemléletesen vázol fel: a világpolitikai hatalmi viszonyok szerepét, a 20. század közepétől zajlott hidegháború, majd az enyhülés és a leszerelés hatását a környezetpolitika kialakulására. A könyv megírásakor nyilván fel sem merült, hogy egy olyan fegyveres konfliktus, pusztító háború bontakozik ki Kelet-Európában, amely megint alapvetően alakíthatja át a közeljövő társadalmi-gazdasági viszonyait, főként az élelmezési helyzet és az energetikai háttér átrendeződése miatt. A háború és következményei ismét háttérbe szoríthatják a környezeti szempontokat. Egy másik forgatókönyv szerint pedig épp a fosszilis energiahordozók hasznosításának visszaszorulását is eredményezheti. Gondolunk kell továbbá a klímaváltozásnak a jelenleginél jóval tömegesebb migrációt indukáló hatására is,

amely szintén a környezetügy előtérbe kerülését eredményezheti. És nem pusztán a környezetvédelem súlyának növekedése lenne kívánatos, hiszen társadalom-, gazdaság- és környezetpolitika szétválasztása aligha hozhat jobb jövőt.

Amint Faragó Tibor is több helyen utal rá könyvében, csak a holisztikus szemléletű kutatás, az integrált tudományos és politikai gondolkodás képes azokat a természet-társadalom interakciókat, ok-okozati összefüggéseket kezelni, amelyek a környezetdegradációk globálissá válásához vezettek. Elgondolkodtatón azonban, hogy ennyi kutatás, tanulmány, dokumentum, nemzetközi egyezmény, stratégia, program, konferencia, ennyi szervezet tevékenysége, együttműködési fórumok működése miért nem hozott több eredményt. Nyilvánvaló, hogy a könyvben bemutatott környezetügyi erőfeszítések nélkül a bolygó környezeti rendszereinek degradációja sokkal előrehaladottabb lenne. Azonban, azt is látnunk kell, hogy az emberiség fejlődési paradigmái, amelyek a gazdaságot és a növekedést tekintik elsődlegesnek, lényegében ellentmondanak a környezetmegőrzés és a fenntarthatóság célkitűzéseinek. Amíg e paradigmák nem változnak, pusztán a környezeti károk mérséklése, az alapvető létfeltételek veszélyeztetésének korlátozása történhet.

Irányváltás csak akkor következhet be, ha elképzeléseink a fejlődésről és a fejlettségről alapvetően átalakulnak. Ha a kor „kulturális” nyomására fogyasztóvá degradált egyének közösségeikért, környezetükért, utódaikért felelősséget vállaló, a mértékletesség erényét gyakorolni képes emberekké válnak. Ezt kívánja elérni az Európa Tanács 2000-ben, Firenzében útjára indított *Táj Egyezménye*, amelyet sajnálatosan nem említ a könyv. Pedig a táj az az organikus, ember-természet kapcsolatában szerveződő környezeti rendszer, amelyhez mindannyian kötődünk, hiszen ez otthonuk, szűkebb pátriánk. A kötődés révén és komoly szemléletformálással alakulhat ki az a felelős magatartás, amely a helyi érintetteknek adott felhatalmazással együtt, záloga lehet a további környezetdegradációk megakadályozásának, a regenerálódás elősegítésének, végső soron az emberi létfeltételek megőrzésének.

(Faragó Tibor: Közös környezetünk és a globalizáció: árnyak és remények. Budapest: Akadémiai Kiadó, 202, 170 o.)

Konkoly-Gyuró Éva

egyetemi tanár

Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar
Társadalom-, Szociális és Kommunikációtudományok Intézete